

ALGUNS ASPECTES DE LA REPOBLACIÓ DE MIRAVET (RIBERA D'EBRE) DESPRÉS DE L'EXPULSIÓ DELS MORISCOS (1610-1623)

per Pasqual Ortega

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Objectius

El bucle de l'Ebre, és a dir, tot el tram que recorre aquest riu des del baix Segre fins a la comarca de Tortosa, passant per la futura Ribera de l'Ebre, fou l'única zona de Catalunya on es mantingué un ampli contingent musulmà després de la conquesta cristiana de mitjan segle XII. Un contingent prou important com perquè Ramon Berenguer IV decidís l'elaboració d'unes capitulacions amb els moros de Tortosa, per exemple,¹ i perquè concedís una carta «de seguretat» als serrains d'Ascó, Flix, Móra d'Ebre, Garcia, Tivissa, «Maçalefa» i «Castelló», en aquells moments encara dominis comtals.² Amb qualsevol d'aquests documents n'hi hauria prou per a provar la permanència musulmana en la zona, situació que, per altra banda, és coneguda i acceptada majoritàriament.

Als llocs suara esmentats cal afegir també els de Miravet i Benissanet, concedits a l'Ordre del Temple, junt amb una gran part de la Terra Alta, el 24 d'agost de 1153, la mateixa data en què es conqueri el castell de Miravet segons algunes opinions.³ En aquest cas no

1. Arxiu de la Corona d'Aragó (A.C.A), pergamins de Ramon Berenguer IV, n.º 209, i, en el mateix arxiu, Cartulari del Temple de Tortosa, doc. n.º 270; ha estat publicat per P. de Bofarull, *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, vol. IV, doc. LVI, pp. 130-135.
2. Archivo Histórico Nacional (A.H.N.), Ordenes Militares (OO.MM.), San Juan de Jerusalén, Encomienda de Azcón, leg. 186, n.º 1 (Signat. actual): Carpeta 636, n.º 1). El document conservat és un trasllat de 1276 i fou publicat per J.M. Font Rius, *La Carta de Seguridad de Ramon Berenguer IV a las morerías de Ascó y Ribera del Ebro (siglo XII)*, «Homenaje a don José María Lacarra de Miguel en su jubilación del profesorado», vol 1 (Zaragoza, 1977), pp. 261-283; darrerament aquest treball s'ha incorporat amb el mateix títol al volum «Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval», Barcelona, 1985, pp. 561-576 (aquí poden trobar-se les referències arxivístiques contingudes en la nota anterior).
3. El document en A.H.M., OO.MM., San Juan de Jerusalén, Bailia de Miravet, leg. 8.259², n.º 2 (Sig. actual: Carpeta 607, n.º 4 y 5); l'opinió és de J. Miret i Sans, *Les cases de templers i hospitalers a Catalunya*, Barcelona, 1910, p. 80.

tenim documents inicials de l'estil que comentàvem més amunt, que confirmin la continuïtat de la comunitat sarraïna, però la seva permanència és indubtable: per convèncer-se'n, si de cas, només cal fer un cop d'ull als fons conservats a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid.⁴

La història d'aquests nuclis és complexa i resta encara per fer quasi totalment.⁵ La conquesta de mitjan segle XII permetrà la instal·lació de pobladors, ara cristians, sobre el mateix espai territorial —el terme de cada lloc—, fet que provocarà l'aparició d'un nou element: el de les relacions, individuals o col·lectives —a través de l'aljama—, amb la universitat cristiana, que no sempre seran tranquil·les, però tampoc unidireccionals. Per la seva banda, les relacions feudals-vassallàtiques, creades des de bon començament, encara que no estàtiques ni inamovibles, envolten les anteriors. Ara bé, ens equivocariem si penséssim que les forces s'uneixen sempre de la mateixa manera: aljama-universitat —és a dir, vassalls—, per un costat, i senyor feudal, per l'altre; al contrari, les diverses situacions i conjuntures possibiliten aliances també diferents. Si a més hi afegim la diferenciació social lògica en cada un d'aquests grups, comprendrem les dificultats existents a l'hora de fer una interpretació d'aquesta part de la història, dins de la mateixa complexitat de la baixa Edat Mitjana catalana.⁶

La conversió de primers del segle XVI no acabarà amb el problema de les minorïes musulmanes, sinó que, en tot cas, el portarà a una nova dimensió. La desconfiança, la intransigència, l'animadversió mútua molts cops, serà la tònica dominant entre ambdues comunitats; a més, si els moriscos volen conservar les seves formes de vida i cultura hauran d'enfrontar-se amb una política estatal i eclesiàstica d'atracció/repressió, a voltes oscil·lant, però també simultània, la qual cosa no és contradictòria, al llarg de tot el segle. Malgrat tot, quan es tracta de temes que es refereixen a grans espais territorials, àmplies multituds i períodes extensos de temps no és bo d'aplicar mimèticament els resultats que s'han aconseguit en els estudis d'altres llocs.

Pel que fa als moriscos riberencs desconeixem pràcticament tot el que es refereix a la seva manera de viure, desenvolupament social, grau d'integració, etc. Sabem, per exemple, que l'any 1495 els vassalls hospitalers de Miravet juren una capbreuació segons la manera musulmana, però poc temps més tard els d'Ascó ja s'havien convertit al cristianisme —i potser també els de Miravet—, uns anys abans que no fos publicada l'ordre obligatòria dictada per Carles V.⁷ És que això vol dir un grau més gran d'assimilació que no pas el que hi havia a d'altres llocs del regne?.

Segui quina sigui la resposta que es doni a l'esmentada pregunta, els moriscos riberencs no foren pas exclosos de l'expulsió de començaments del segle XVII. En efecte, el 29 de maig de 1610 es feia pública l'ordre que el rei havia signat el 18 d'abril anterior i a mitjan setembre del mateix any acabaren els embarcaments.⁸

4. En la secció d'Ordenes Militars, San Juan de Jerusalén, Bailia de Miravet.

5. Un breu intent fou el de C. Biarnès, *Moros i moriscos a la Ribera d'Ebre (710-1615)*, Barcelona, 1972, *Els moriscos a Catalunya. Apunts d'història d'Ascó. Documents inèdits*, Ascó, 1981; per a la zona lleidatana cal veure J. Lladonosa, *Història de Lleida*, Tàrraga, 1972; E. Bayerrí, *Història de Tortosa*, Tortosa, 1957, recull dades molt interessants, igual que J. Miret i Sans, *Les cases...* ob. cit., donat que és precisament en les comandes d'aquestes Ordes on es troben bastants dels nuclis musulmans.

6. Poden veure's les informacions sobre Ascó que dona Font Rius (*La Carta de Seguridad...*, ob. cit.); nosaltres n'estem recollint sobre els llocs de la batllia de Miravet.

7. Els musulmans de la Corona d'Aragó es veieren obligats a convertir-se el 1526, mentre que els de Castella ho foren el 1502, segons el que diuen A. Domínguez Ortiz y B. Vincent, *Historia de los moriscos. Vida y tragedia de una minoría*, Madrid, 1978, pp. 92-93.

8. Per aquests detalls i qualsevol altre que faci referència al tema dels moriscos cal veure A. Domínguez Ortiz y B. Vincent, *Historia de los moriscos*, ob. cit., que reuneix els coneixements obtinguts fins a la data de la

Quins foren els efectes per a la comarca? Biarnés apunta una visió un xic catastrofista, a causa, segons ell, de la quantitat i de la qualificació professional de les persones expulsades.⁹ Domínguez Ortiz, des d'una òptica més àmplia —Catalunya—, els minimitza: les cinc o sis mil persones afectades no podien alterar pas massa la vida catalana.¹⁰ Si bé pensem que té raó, també és cert que la repercussió d'aquests fets és molt diferent segons quin sigui l'àmbit territorial i econòmic que prenguem per fer l'anàlisi. Així, doncs, de nou, ¿quins foren els efectes?

La resposta que es doni haurà de tenir en compte diversos factors, que anem ara sense cap prelatió concreta:

a) demogràfic, és a dir, la població anterior a l'expulsió, la posterior i el període de recuperació de l'antic nivell poblacional; aquí es pot tractar, evidentment, el tema dels moriscos que restaren i els dels que tornaren després;

b) estructura socio-professional de cada nucli, així com la qualificació tècnica dels seus components, qüestió prou difícil d'esbrinar;

c) qualitat de les terres, cultius prioritaris, acceptació econòmica externa dels seus productes, etc., en tant que són elements que poden facilitar l'atracció de nous pobladors;

d) condicions feudals-vassallàtiques dels llocs abans i després de l'expulsió, si per cas variessin, ja que poden actuar com a fre o com a factor d'atracció, encara que no de manera definitiva, com veurem en el cas de Miravet;

e) conjuntura demogràfica i econòmica general —tendència expansiva o contractiva— de la zona afectada i dels seus voltants (possibles fonts prioritàries de nous pobladors), en relació amb la capacitat productiva dels factors existents, si és que la podem arribar a conèixer;

f) grau d'integració econòmica de la zona estudiada amb altres de properes, partint de la inexistència de mercats globals nacionals durant l'època moderna—, per a observar la repercussió que podríem qualificar com a «induïda».

Recuperant un altre cop la pregunta que abans ens fèiem, hem de dir que, al nostre entendre, i pel que fa a la Ribera de l'Ebre, encara no estem en condicions de donar una resposta vàlida, que tingui en compte tots els factors suara esmentats. No és que pensem que s'hagin de resoldre tots i cada un dels problemes plantejats abans d'oferir-ne una explicació; al contrari, el desenvolupament d'algun d'aquells punts ja permet l'elaboració d'hipòtesis plausibles, que haurem de contrastar més endavant, a mesura que s'ampliïn els fets coneguts.

És en aquest marc on volem inserir el nostre treball: una simple aportació —i, en tant que ho és, parcial— a l'estudi dels efectes de l'expulsió dels moriscos. Per a aconseguir-ho ens hem centrat en el procés repoblador viscut a Miravet, a través de l'anàlisi de diverses dades: nombre d'habitants del lloc abans de l'expulsió i el 1623, tretze anys després; procedència dels nous pobladors, dates de la seva aparició al poble, estructura professional a l'any esmentat i, per fi, relacions de convivència entre els diversos grups poblacionals. Esporàdicament, és a dir, sense que arribin a formar un «corpus» coherent, apareixen altres qüestions disperses, però relacionades, en darrer terme, amb el mateix marc global esmentat anteriorment.

seva publicació; R. García Cárcel, *La historiografía sobre los moriscos españoles. Aproximación a un estado de la cuestión*, «Estudios. Revista d'Història Moderna», 6 (València, 1977), pp. 71-100, que sistematiza les tendències investigadores sobre aquest tema, i M. A. de Bunes, *Los moriscos en el pensamiento histórico. Historiografía de un grupo marginado*, Madrid, 1983; els tres inclouen bibliografies excel·lents, per la qual cosa ens veiem alliberats de donar més títols.

9. Vegeu les obres mencionades en la n. 5.

10. Ob. cit., p. 197.

L'elecció del 1623 com a data última de l'interval d'estudi no és pas gratuïta: aquest és, precisament, l'any en què es concedí la nova carta de població per als habitants del lloc. En cert sentit, doncs, amb ella es tanca una part del procés i això ens permetia de fer-la servir com a excusa vàlida, per acabar el nostre període d'estudi. Amb tot, igual que tanca una etapa del procés, la carta de població n'obre una altra d'interessant, perquè ¿de quina manera es modificà la repoblació després de la signatura del document?

Per bé que la qüestió era atraient, tres raons ens van convèncer per a no seguir aquest camí. La primera és d'ordre instrumental: la font principal que hem fet servir, els llibres parroquials de registre, tenen un buit entre els anys 1640 i 1660, i perden fiabilitat per a certes anotacions ja des de 1635, cosa que provocaria una disminució notable de seguretat en les dades aconseguïdes.¹¹ La segona i la tercera, més importants, estan interrelacionades; per una banda, i amb això avancem conclusions, el 1623 ja s'havia recuperat el nivell poblacional que es tenia abans de l'expulsió dels moriscos; per l'altra, l'anàlisi del document signat —que hem fet en un altre treball¹² ens mostrà que la carta de població no tenia tant la funció d'atreure o facilitar la vinguda de nous pobladors —paper que sí complien, en part, les cartes medievals—, com la d'assegurar «un comportamiento de los vasallos, ... la percepción de unas rentas por parte de la Orden y, en definitiva, ... la extracción de un excedente básicamente agrario.»¹³ Aquest conjunt de raons ens portà, doncs, tal com exposàvem abans, a prendre l'any 1623 com a límit temporal d'aquest estudi.

1.2. Fonts i metodologia

Per a l'elaboració del present treball hem fet servir els llibres parroquials de registre, els capbreus de Miravet de 1606 i 1659, la carta de població del mateix lloc del 1623, el fogatge del 1553, una «Información de testigos / recibida por el / Doctor Pedro Joan Hortola / ... sobre los moriscos que quedaron en la expulsión / que dellos se hizo en la ciudad de Tortosa / y su Ribera de Hebro, y los que / fueron expellidos y / han bueltos», així com d'altres materials amb aprofitament divers.¹⁴

11. Vegeu més endavant l'explicació sobre les fonts; punt 1.2. «Fonts i metodologia».
12. P. Ortega, *La Orden de San Juan de Jerusalén y Miravet: dominio señorial y cambios institucionales durante la primera mitad del siglo XVII*, Fesi de llicenciatura, Tarragona, 1985; aquest treball pot considerar-se com un complement demogràfic de la mencionada tesi.
13. P. Ortega, ob. cit., p. 15.
14. Pel registre, Arxiu Parroquial de Miravet (A.P.M.); en concret hem utilitzat el «Libro de Bautismos, Matrimonios, Obitos y Confirmaciones. Desde 1614 hasta 1694» (les anotacions comencen realment el 1613, desapareixen gairebé totalment el 1640 i continuen més tard a partir del 1660, aproximadament). Els capbreus de 1606 i 1659 a l'A.H.N., OO.MM., San Juan de Jerusalén, Bailia de Miravet, llibros n.º 160 i 162, respectivament (sobre el de 1659 pot consultar-se el nostre treball *El «capbreu» de Miravet de 1659: aspectos económicos y sociales*, «Quaderns d'Història Tarraconense», V (Tarragona, 1985), pp. 77-79). Una còpia coetània de la carta de població original es troba a l'A.P.M., dins d'un llibre notarial, sense tapes, la primera pàgina del qual diu «Liber notularum mei Hieronimo Gil de Federich (...) Dertuse ciuiis aplica. regiaq. auctib. notarii publico (...) cipiur. in anno millesimo sexcentesimo vigesimo (...).», a més a més de certes al·locucions religioses; una altra còpia, aquesta de 1767, a l'A.H.N., OO.MM., San Juan de Jerusalén, Bailia de Miravet, leg. 8.263, n.º 5. El fogatge de 1553 ha estat publicat per J. Iglésies, *El fogatge de 1553. Estudi i transcripció*, v. II, Barcelona, 1981; la llista dels habitants de Miravet a la p. 161. La «Información ...» és continguda a I. Bauer, *Papeles de mi archivo. Relaciones y manuscritos*, Madrid, s.a. La resta de material emprat a què ens referim en el text, amb aprofitament divers, és el següent: el «Libro de testamentos. Desde 1612 a 1673. A.P.M., per bé que no en queden gaires referits als primers anys (la gran majoria són posteriors a 1630); una «Memoria de las rentas que tiene el sor. Castellán de Amposta en la Baylia de Miravet», A.H.N., OO.MM., San Juan de Jerusalén, Bailia de Miravet, libro n.º 161, ff. 25r.-33v., on es contenen unes xifres de població dels llocs de la batllia a principis de la dècada de 1640; i, per fi, el fogatge de 1515, conservat a l'A.C.A., Reial Patrimoni, Fogatges, Any 1515, A-401, ff. 147v.-156v. (a l'Arxiu Històric Municipal de Tortosa, Castellania II, n.º 36, hi ha un «Fogatge Vegueri» de la dècada de 1570 que, com a mínim per a Miravet, és una còpia del de 1515 que acabem de mencionar).

Cada font aporta dades diferents. De la carta de població i dels capbreus hem extret una llista d'habitants i de professions; a la primera hi consta també el lloc de procedència dels nous pobladors, que són els signants majoritaris del document. El fogatge es limita a relacionar els veïns del lloc a la data corresponent. La «Información...», per la seva banda, datada el 1612, inclou una relació dels moriscos de Miravet en aquest any, diferenciant els que restaren amb permís, els que s'amagaren per no haver de marxar i els que foren expulsats i tornaren posteriorment.¹⁵ En darrer lloc, les anotacions dels llibres parroquials ens han permès de reconstruir les famílies existents entre els anys 1610-1640, i ens hem aprofitat per fer-ho de les relacions de parentiu que apareixen en els successius registres; també indiquen molts cops la professió i l'origen, però no d'una manera sistemàtica.

L'amplitud de l'interval, sobretot pel que respecta al segon límit, prou allunyat del 1623 —que, recordem-ho, és la data extrema del nostre estudi—, ens ofereix una major seguretat en la reconstrucció de les famílies. D'altra banda, una part de les altres fonts que hem esmentat ens ha servit per a separar els pobladors en diversos grups —antics i nous pobladors, moriscos i altres—,¹⁶ la qual cosa tenia molt d'interès per al nostre estudi.

Unes paraules més sobre els llibres parroquials. Els registres de les darreres dècades del segle XVI i primers del XVII poden plantejar problemes de fiabilitat de les anotacions, defuncions de nens petits, per exemple, que els fan discutibles per a certs tipus d'estudis, especialment quantitius, i més adients per a les anàlisis de tendències demogràfiques.¹⁷ Tanmateix,ensem que, en el nostre cas, les puntualitzacions que ara farem els avalen com a font documental:

1) el priorat fou ocupat per la mateixa persona entre l'inici de la nostra reconstrucció i l'any 1634, amb una tònica d'apunts que ens fa tenir-li confiança; és evident que no seria realista assegurar-ne la completa fiabilitat de les dades, perquè sempre poden haver-hi òbits desconeguts per nosaltres, però hi ha un indici que l'afavoreix: durant els més de 20 anys que fou responsable de la parròquia enregistrà una mitjana de sis defuncions anuals de pàrvuls, amb anotacions puntuals de 10, 11 i 12, segons les circumstàncies; el seu successor, al contrari, n'enregistrà una l'any 35, una altra el 36 i cap més fins al 40, moment en què els registres perden la continuïtat fins al 1660; sembla, doncs, que la primera persona era molt més eficaç i que podem tenir-li confiança;

2) a l'hora de fer una reconstrucció de les famílies no es prenen xifres absolutes dels llibres, sinó que s'interrelacionen les dades obtingudes de cada un dels registres —junt amb les de les altres fonts, en el nostre cas—: així podem esbrinar, completar o confirmar dades que d'altra manera romandrien en l'obscuritat;¹⁸ hem d'acceptar que això no és sempre possible, i que de vegades trobarem veritables deficiències de registre o dificultats insuperables per a explicar tots els casos que se'ns hi presentin, però ens interessa d'assenyalar

15. Aquesta relació l'hem transcrita en l'Apèndix, n.º A.2; el n.º A.1 correspon a les persones que apareixen en el capbreu de 1606.

16. Vegeu més endavant, punt 2. «Població de Miravet el 1623».

17. J. Nadal, *La població espanyola (siglo XVI a XX)*, Barcelona, 1973 (3.ª ed.) p. 19, esmenta alguna de les dificultats que sorgeixen quan es treballa amb els registres parroquials; P. Goubert, *Histoire démographique*, «Actas de las I Jornadas de Metodología de las Ciencias Históricas», v. III, «Historia Moderna», Universidad de Santiago de Compostela, 1975, pp. 260-261, els valora, malgrat tot, com a font d'interès.

18. Per exemple, matrimonis repobladors que arriben amb fills ja grans (en la carta no es mencionen ni la muller ni els fills), que nosaltres descobrim quan es casen al poble al cap de pocs anys de ser-hi, o persones que moren en un altre lloc (potser un poble proper) i que, per bé que l'òbit no s'hagi enregistrat a Miravet, són designades com a difuntes en una altra qualsevol anotació en què participi la seva vídua o un dels seus fills.

que el fet de treballar amb diverses fonts en part complementàries —per a aquest objectiu—, ens ha permès de llimar molts d'aquests defectes.¹⁹

Ara bé, malgrat les puntualitzacions que hem fet —que mitiguen un xic els defectes més comuns d'aquests registres parroquials no professionalitzats—, som conscients que els resultats quantitatius de població, obtinguts a partir de la reconstrucció de les famílies, no poden presentar-se amb un grau de certesa absoluta. És per això que a l'hora de calcular i d'oferir les xifres de població el 1623 —sigui població absoluta o només els caps de família— ens hem imposat una sèrie de limitacions, que es manifesten clarament en l'existència d'una doble columna d'entrada de dades en els quadres corresponents, per cadascuna de les modalitats de població esmentades.²⁰

En efecte, les dues columnes —A i B— dels quadres núms. 1 i 2 al·ludeixen a dues maneres diferents de calcular la població existent, segons les normes que ens hem fixat per a l'admissió de persones en una o altra de les sèries. En primer lloc, volem mostrar la nostra total confiança en la xifra de la primera columna —A— d'ambdós quadres, que ha d'entendre's com la població mínima —total o caps de família, segons el quadre— existent a Miravet a principis del 1623; i es així perquè aquesta primera columna només inclou les persones que apareixen en els registres de manera continuada, abans i després de la data esmentada, i els signataris de la carta de població, que bé haurien de ser-hi en aquell moment. En imposar una condició tan estricta només hi cap la possibilitat que algunes persones s'allunyessin durant una part del període perquè no fos certa la xifra proposada, però ni això és probable, almenys per llargs espais de temps.

Pel que fa a la segona columna —B—, creiem que seria massa enfarfigador explicar totes i cadascuna de les decisions preses, degut a la casuística que això comporta; de manera benèrica, podem acceptar com a norma la inversa de l'anterior, és a dir, que la columna B inclou persones que apareixen en els registres una o diverses vegades, però de les quals no tenim una total seguretat que romanguessin en el poble o, complementàriament, tenim fortes sospites que poguessin anar-se'n. Davant d'aquesta situació h'hi ha prou,ensem, amb donar-li el qualificatiu de probable, per bé que no puguem ni tan sols intentar de quantificar aquesta probabilitat.

2. POBLACIÓ DE MIRAVET EL 1623

A la fi del segle xv Miravet tenia una població de 89 focs, si ens atenim a les xifres del P. Pere Gil,²¹ la qual cosa indica que ja s'havia recuperat sobradament dels anteriors embats de les pestes. El pas d'un segle a l'altre, marcat per una modificació, cap a millor, de la conjuntura econòmica, no sembla que ajudés massa a la demografia del lloc, almenys durant la primera meitat: en efecte, si bé la població arribà als 92 focs el 1515, quaranta anys després tornà a situar-se als 87, segons les dades del fogatge del 1553. Així, doncs, el poble travessava una situació que podem caracteritzar d'estacionària, a partir de la qual, si bé no és l'objecte d'aquest treball, podríem plantejar-nos certes qüestions sobre aquell canvi de conjuntura econòmica, l'extensió o l'amplitud territorial que es veié afectada i

19. Igual que permet de superar totalment o parcial les anotacions incompletes, com són la manca del nom dels «albats» morts i la manca del cognom en el cas de les dones; aquestes són designades de dues maneres: feminitzant el cognom del marit o afegint al seu nom propi, les paraules «muller de ...», si és casada; «filla de ...», si és soltera, o «vídua de ...», si és d'aquesta condició.

20. Vegeu més endavant, punt 2.

21. J. Iglesias, *Pere Gil, S.J. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*, «Quaderns de Geografia», I (Barcelona, 1949), p. 123.

el conjunt de característiques específiques de cada lloc, que faciliten una incidència diferent dels corrents econòmics.

Sens dubte, el veritable moment del canvi de conjuntura, des del punt de vista demogràfic, serà la segona meitat del segle: un document del 1587 dona la xifra de 110 cases per a Miravet.²² Aquesta quantitat coincideix fonamentalment amb el resultat de sumar les 79 cases de moriscos expulsats²³ i les 21 dels que romangueren amb llicència o amagats —segons detall de la «Información...»—, més una petita quantitat de cristians vells existents ja en el capbreu del 1606. Per tant, amb l'excepció de possibles petites oscil·lacions, creiem que la xifra de 110 cases pot apropar-se bastant a la de veïns existents en el moment de l'expulsió dels moriscos.

La decisió reial d'expulsar aquests pobladors obrí una fissura entre la capacitat productiva de la terra i les apetències de rendes de l'Orde de St. Joan, per una banda, i el nivell demogràfic d'ocupació, per l'altra, que intentaria de tancar-se, lògicament, tal com s'esdevingué en altres llocs, mitjançant un procés d'atracció de nous pobladors.

El resultat del procés de repoblació subsegüent pot apreciar-se en els quadres núms. 1 i 2. El primer al·ludeix a la població total existent a Miravet al principi del 1623, i el segon fa referència al nombre de famílies que hi vivien en aquesta mateixa data, mantenint la separació en dues columnes que abans hem justificat.²⁴

Quadre n.º 1. Població de Miravet (principis de 1623)

	A	B
Nous pobladors	185	247
Antics pobladors	49	63
Moriscos	107	151
Altres	3	6
Total	344	467

Les xifres que oferim indiquen que el procés de repoblació es dugué a terme de manera ràpida, perquè al cap de només 12-13 anys de l'expulsió ja s'havien recuperat els nivells d'ocupació precedents, si parem esment a la primera columna, o s'havien superat àmpliament, si ho fem a la segona. És molt probable que la xifra real estigui entre les dues.

Quadre n.º 2. Nombre de caps de família a Miravet (principis del 1623)

	A	B
Nous pobladors	59	75
Antics pobladors	15	17
Moriscos	30	39
Altres	2	3
Total	106	134

22. Archivo del Instituto de Valencia de Don Juan, envío 1, p. 183; he tret la referència de A. Domínguez i B. Vincent, *Historia de los moriscos*, ob. cit., p. 76.
23. C. Biarnés, *Els moriscos a Catalunya*, ob. cit., p. 95, que pren les xifres d'H. Lapeyre, *Géographie de l'Espagne morisque*, sense donar la referència específica.
24. Aquests quadres són un resum de l'Apèndix, n.º A.3, on recollim el resultat de la reconstrucció de famílies que hem efectuat. S'hi inclou un llistat dels veïns que pertanyen a cada grup poblacional i el nombre de familiars (mínim i probable) que tenia amb ell, el seu lloc de procedència i la data d'aparició al poble (per al cas dels nous pobladors) i la professió, si la coneixem.

La rapidesa d'aquest procés contrasta fortament amb el que ocorregué en altres llocs, com el País Valencià, per exemple, on, segons Casey, «las antiguas aljamas, partiendo de cero en 1609, aumentan sus poblaciones hasta 8.344 vecinos en 1646 y 13.044 en 1692, cifras que representan el tercio y la mitad respectivamente de sus antiguos efectivos»,²⁵ a l'Aragó, així mateix, «la repoblación, reemprendida al punto, resultó un total fracaso».²⁶ Aquesta característica —la rapidesa— és, doncs, un element a retenir.

En els quadres objecte del present comentari pot observar-se, a més a més, que dividim les xifres de la població en quatre grups: nous pobladors, antics pobladors, moriscos i altres. Les bases que serveixen per a definir-los són les següents:

a) nous pobladors: tots aquells que apareixen com a tals en els registres parroquials i en la carta de població, dels quals tenim, en general, el lloc de procedència, i que no consten en cap dels documents anteriors al 1610;²⁷

b) antics pobladors: les persones que apareixen en documents anteriors i que els registres mencionen com a naturals de Miravet, dels quals, malgrat les sospites que puguem tenir, no hem trobat de manera personificada i amb referències a una època propera que siguin moriscos;

c) moriscos: incloum en aquest grup únicament i exclusiva els caracteritzats així a la «Información...» recollida pel Dr. Pedro Joan Hortala, que és l'únic text que els aplica de manera particularitzada aquest qualificatiu;

d) altres: un petit grup de persones, les característiques personals de les quals no queden clares en els documents consultats.

Aquesta classificació mereix un comentari adicional pel que fa a la separació moriscos/antics pobladors. Els primers també són, evidentment, habitants antics del poble, però tenen una característica especial, com és la de pertànyer a aquella minoria, justificada documentalment en la «Información...» esmentada, que aconsella agrupar-los diferenciadament; els segons, pel contrari, tot i viure de fa temps en el lloc, no participen —documentalment— de la mateixa qualitat.

És possible que la separació que hem fet entre aquests dos grups no sigui del tot correcta, però cap altre material, amb l'excepció de l'esmentada «Información...», no ens proporciona dades fiables i concises sobre aquest tema. Ni el fogatge del 1553 ni l'anterior del 1515, que personalitzen els veïns— diferencien els que pertanyen a una o altra comunitat, si és que n'hi havia dues en aquells moments. Una estadística eclesiàstica referida als moriscos del bisbat de Tortosa de l'any 1587 dona la xifra de 110 cases per a Miravet, i això sense concretar noms, però sobretenent-se que tots eren moriscos.²⁸ Això últim confirmaria la tesi que la gran majoria —si no tots— dels antics pobladors pertanyien a la minoria morisca, però no es veu confirmat posteriorment ni en la carta de població,²⁹ ni en els llibres parroquials,³⁰ ni en cap altre document d'aquestes dates, fins al punt que ens fa pensar en un implícit «pacte de silenci» de la comunitat.

25. J. Casey, *Valencia en el seiscientos: hacia un nuevo feudalismo*, «Historia de los pueblos de España», v. II, «Los antiguos territorios de la Corona de Aragón», Barcelona, 1984, p. 437.

26. G. Colás i J.A. Salas Ausens, *Aragón. Edad Moderna*, «Historia de los pueblos de España», ob. cit., p. 43.

27. El fet d'aparèixer en el capbreu de 1606 obliga a caracteritzar com a antics pobladors alguns dels signataris de la carta de població, per exemple.

28. Veure n.º 26.

29. A diferència d'Ascó, on el comanador es reuneix amb els cristians nous que restaren per a fer uns pactes especials; C. Biarnés, *Els moriscos ...*, ob. cit., pp. 147-149.

30. La qual cosa no passa a Oliva, on A. Mestre ha trobat diverses referències a «morisquets», per bé que no massa, àdhuc el 1660; *Estudio de la demografía de Oliva a través de los archivos parroquiales después de la expulsión de los moriscos*, «Estudios. Revista de Historia Moderna», 1 (València, 1972), pp. 169-184.

L'únic indici que hem pogut trobar del previsible passat morisc és un que ens en parla d'una manera indirecta. El dia 9 de gener de 1628 es beneeix per fi el nou cementiri en el terreny que havien promès els comissaris de l'Orde que havien signat la carta de població cinc anys abans. Fins aquell moment (1628) només tenim informació del lloc d'enterrament de vuit persones: sis nous pobladors i dos moriscos, segons les categories definides més amunt. Dels primers, quatre són enterrats a l'església i els altres dos al castell; els moriscos, els porten al «fosar». Des de l'esmentada data fins l'any 1640 tenim informació de 54 persones més: 34 nous pobladors, 3 antics, 15 moriscos i 2 del grup «altres». A tots els nous pobladors se'ls enterra a l'església o al «fosar nou», mentre que la resta de persones, indistintament, són portades al «fosar antic»,³¹ per bé que estigui «molt indesent i remot», tal com diu l'acta de la benedicció del nou cementiri.³² I hem trobat que encara l'any 63 i fins i tot el 72 algunes persones de les que ara tenim caracteritzades com a morisques se segueixen enterrant en aquell mateix «fosar antic», la qual cosa és, com a mínim, una forta mostra de pervivència tradicional, però barrejada, pensem, amb llaços més complexos.

Un cop vistos aquests fets, som els primers a sospitar que, amb l'excepció d'alguns pocs casos,³³ la gran majoria dels que hem conceptuat com a antics pobladors devien pertànyer a la comunitat morisca, però hem preferit mantenir la separació entre els dos grups per la raó susdita de manca de confirmació documental i personal concreta, i a l'espera, potser, de noves aportacions.

Aquesta divisió en grups poblacions ens suggereix d'altres comentaris. En primer lloc, que l'expulsió no fou tan dràstica com hauriem pogut creure, ja que romangueren en el lloc quasi la meitat de tots els antics pobladors, les dues terceres parts dels quals pertanyien a la minoria morisca amb total seguretat. De fet, ja se sabia que el bisbe de Tortosa i la mateixa Orde de Sant Joan havien fet certes actuacions per evitar les expulsions indiscriminades de la zona ribereña,³⁴ i les mateixes declaracions recollides en la «Información...» del Dr. Hortola ho confirmen, però encara no es concebia el resultat final en relació amb la població total.

En segon lloc, les xifres del nostre quadre no estan d'acord, pel que fa al nombre de moriscos que hi havia al poble, amb les proporcionades pel bisbe de Tortosa en una relació que envià al rei durant l'estiu de 1615. En aquest informe, sol·licitat prèviament, el bisbe diu al rei que hi ha a Miravet 21 cases de cristians nous, sense concretar noms.³⁵ Aquesta xifra no coincideix amb la que nosaltres hem obtingut, però tenim més confiança en la nostra perquè prové d'una relació nominal explícita que es veu confirmada al llarg dels anys per una aparició continuada en els llibres de registre. La xifra que proporciona el bisbe, a més a més, recorda massa, coincideix, més ben dit, la suma de moriscos que quedaren amb permís més els que s'amagaren, però no té en compte totes les famílies que tornaren posteriorment, les quals sí que apareixen a la «Información...» que ens ha servit de punt de partida per a aquesta anàlisi. A part d'això, el desacord també pot ésser degut,

31. Se'li nomena de diverses maneres, igual que el nou, però no hi ha possibilitat d'equivocar-se: aquest pot ser, a més a més, el «fosar dins la vila» o «fosar junt la iglesia», mentre que l'altre és el «fosar de fora la vila», «fosar junt les cantareries» o «fosar de baix».

32. A.P.M., «Libro de Bautismos, ...», f. 79r.

33. Com, per exemple, els signataris de la carta de població que pertanyen al grup d'antics pobladors, és a dir, els germans Diego, el nunci Joan Fins i Pau Monpao, futur batlle del poble.

34. A. Domínguez i B. Vincent, ob. cit., p. 255.

35. «Relación aparte de las casas y familias de los cristianos nuevos moriscos que ay en la ciudad de Tortosa y en los lugares de aquel obispado, y de la opinion que de ellos se tiene», A.C.A., Consejo de Aragón, leg. 270; l'ha publicat C. Biarnés, *Els moriscos u Catalunya ...*, ob. cit., pp. 129-138.

ja que tractem de cases —informe del bisbe— i de famílies —quadre núm. 2—, al fet que alguns dels grups que nosaltres hem separat com si fossin famílies diferents integrin, en realitat, nuclis més amplis, donant com a resultat un nombre més petit de famílies; si fos així, malgrat tot, sempre tindriem les dades de la població absoluta reflectides en el quadre núm. 1, on podem apreciar que la quantitat de moriscos existents el 1623 segueix mantenint la proporció de dos terços, aproximadament, respecte al total d'antics habitants, que és la mateixa proporció que trobem en el cas de les famílies.

I per fi, en darrer lloc, seguint amb les conclusions del procés repoblador que abans havíem iniciat, a la rapidesa del procés viscut s'hauria d'afegir que el resultat final contemplà encara la presència d'un interessant contingent morisc, que pot oscil·lar entre el terç i gairebé la meitat de la població total existent el 1623, segons que prenguem tan sols el grup «moriscos» o hi afegim també els d'«altres» i «antics pobladors», que estarien integrats quasi majoritàriament, segons les nostres sospites, per membres d'aquella minoria.

3. LLOCS DE PROCEDÈNCIA DELS NOUS POBLADORS

Per a l'estudi dels llocs d'origen hem elaborat el quadre núm. 3, que pot treure's fàcilment del mateix Apèndix A.3, del qual trèiem els quadres anteriors sobre la població.

Quadre n.º 3. Llocs de procedència dels nous pobladors

Lloc de procedència	Nombre de famílies	Lloc de procedència	Nombre de famílies
Benissanet	5	Arboli	1
Flix	1	Falset	3
Garcia	2	Pradell	1
Ginestar	13	Beseit	2
Móra	4	Cretes	1
Perelló	1	Jaca	1
Rasquera	3	Surra	1
Tivissa	9	Saragossa	1
Bot	1	Zorga	1
Corbera	3	Cardona	1
Gandesa	1	Reus	1
Pinell	2	Vic	1
Prat de Compte	2	Vimbodí	1
Tortosa	3	França	3
Traiguera	1	Desconegut	4
Villores	1		
		Total	75

La base d'aquest apartat són les 75 famílies que hi ha a la columna B del quadre núm. 2. Encara que no totes es quedessin definitivament al poble —per aquesta raó les hem posades a l'esmentada columna— i, àdhuc, amb independència del grau de probabilitat que es quedessin o no, hem preferit treballar ara amb aquella xifra global perquè expressa, en darrer terme, el nombre de les que intentaren canviar les seves vides.

Com podem comprovar, hi ha una forta dispersió de llocs de procedència: trenta; no hi hem tingut en compte el lloc d'origen «desconegut», per la seva mateixa naturalesa, pe-

rò si que hi hem inclòs el de «França» que, a la vegada, pot amagar orígens diferents. D'aquesta manera resulta a poc més de dues famílies de nous pobladors per cada lloc de procedència.

Per a analitzar-ho millor hem preferit de reagrupar-los en funció d'unitats amb certa homogeneïtat i operativitat. El resultat l'hem transcrit al quadre núm. 4.

Quadre N.º 4. Llocs de procedència (agrupats per zones) dels nous pobladors

Zones de procedència ³⁶	Nombre de famílies	% s/ total conegut
Ribera de l'Ebre	38	53,52
Terra Alta	9	12,67
Baix Ebre (Tortosa)	3	4,22
Muntanyes de Falset	5	7,04
Zona Algars-Matarranya	3	4,22
Nord de Castelló	2	2,82
Resta de l'Aragó	4	5,63
Resta del Principat	4	5,63
França	<u>3</u>	<u>4,22</u>
Total de famílies de nous pobladors de procedència coneguda	71	99,97
Desconegut	<u>4</u>	
Total	75	

L'estudi del quadre permet d'observar que una mica més de la meitat de les famílies —el 53,3% de les que en coneixem la procedència— arriben al poble des de la mateixa Ribera de l'Ebre, comarca a què pertany; de les 38 famílies que formen part d'aquest grup, una gran majoria —35— procedeixen d'una zona amb un radi no superior als 10-12 Km.³⁷ El percentatge esmentat s'incrementa fins al 70% si hi afegim també les que provenen de la Terra Alta i de Tortosa, els llocs més propers, i passa una mica del 80% si hi tenim en compte tota la zona compresa dins d'un radi de 35 Km., amb la qual cosa deixem fora solament els quatre darrers grups del quadre. La batllia de Miravet pròpiament dita, per la seva banda, n'envia 27, de nous pobladors, és a dir, el 38% del total d'origen conegut.

Per a l'elaboració d'aquests quadres hem tingut en compte només l'origen immediat, directe, dels pobladors, aquell que han deixat per anar a Miravet. Però en alguns casos es tracta, segons la documentació, d'un segon «salt»: això és el que passa, per exemple, amb dos dels pobladors procedents de Benissanet, que són naturals de França i de Beseit; amb dos més procedents de Tivissa, que també són francesos, i amb un altre dels que vénen del Ginestar, que sembla que és mallorquí. És molt possible que n'hi hagi d'altres en una situació semblant. Si el quadre no contempla aquests casos en primer pla és perquè considerem que no tenen rellevància per a aquesta repoblació concreta, ja que no coneixem ni el moment ni les causes de la seva primera marxa. Ara, al contrari, encara que tampoc no coneguem els motius específics, sí que sabem el moment en què arriben a Miravet.

36. Les tres comarques són igual que en l'actualitat, amb l'excepció del Perelló, inclòs a la Ribera perquè en aquella època pertanyia al terme de Tivissa; les «muntanyes de Falset» és la denominació que es dona en els registres a una àmplia zona, referida en aquest cas a llocs com el Pradell, Arboli i el mateix Falset.

37. És un detall molt similar al que troba A. Mestre quan estudia la repoblació d'Oliva; ob. cit., p. 180.

Enmig d'aquests comentaris hem introduït el cas de les famílies originàries de França. N'hi ha tres que procedeixen d'aquest país —encara que no puguem afirmar que ho facin directament— i tres més que arriben a Miravet després de passar per Tivissa —dues d'elles— i Benissanet, la tercera. A més a més, en el capbreu de 1606 ja hi apareixia un nunci també d'aquell país. Així, doncs, seran set les famílies que viuen a Miravet el 1623 i que tenen un origen francès més o menys directe. Aquest fet és indicatiu de la presència encara viva dels immigrants francesos en la societat catalana; seria justament entre els anys 1620-25 quan minvaria, fins a quasi desaparèixer, el seu volum d'entrades, coincidint amb l'aturada de la vitalitat demogràfica del país.³⁸

4. ÈPOQUES D'APARICIÓ DELS NOUS POBLADORS

A l'Apèndix hem inclòs un quadre —núm. A.4— on es relacionen els anys d'aparició i els llocs de procedència dels nous pobladors; aquí, però, en transcrivim només un resum —quadre núm. 5— que reflecteix la data d'aparició i el nombre de famílies arribades.³⁹

La informació d'ambdós quadres ha d'entendre's de manera bàsicament indicativa, però en cap moment no es pot prendre com quelcom definitiu. L'hem tret exclusivament dels registres parroquials i de la carta de població, a més de dues notícies aparegudes a la «Información...» que, com ja tenim escrit, és datada del 1612. En poques paraules: hem optat per prendre com a data d'aparició la de la primera vegada que una persona o algú de la seva família és inscrita, per la raó que sigui, en qualsevol dels llibres de registre, o bé, si no hi apareix durant tot aquell temps, la mateixa data de la carta de població (1623), ja que hi constarà com a signatària.

Quadre n.º 5. Dates d'aparició dels nous pobladors en els registres parroquials

Any	1612	1613	1614	1615	1616	1617
Nombre de famílies arribades	2	3	8	6	11	8
Any	1618	1619	1620	1621	1622	1623
Nombre de famílies arribades	2	2	1	4	3	25

A partir d'aquestes consideracions és més fàcil d'explicar els dos màxims que presenta la sèrie. Donat que coneixem les raons de les anotacions en els registres, no veurem tan estrany l'increment d'aparicions de nous pobladors durant els anys centrals de la primera dècada quan sapiguem que hi va haver una mortalitat superior a la normal. Per altra banda, el fort nombre d'aparicions de l'any 1623 es justifica per la mateixa signatura de la carta —16 dels 25 nous pobladors que apareixen en aquell moment són signataris—, raó per la qual no pot donar-se aquella xifra com una dada representativa i conclouent.

Així, doncs, la procedència de les dades pot deformar el procés real d'arribada a Miravet, que a nosaltres se'ns manifestarà amb un cert retard respecte a aquell moment real, però és incontrovertible que quan se'ls registra ja són al poble. És per això que hem considerat oportú d'oferir aquestes dades i extreure'n, fins i tot, la conclusió que el procés de

38. J. Nadal, *La población española ...*, ob. cit., p. 76.

39. Tots dos es poden fer fàcilment a partir de l'Apèndix, n.º A.3.

re població es produí com un goteig continuat de famílies tot al llarg de la dècada següent al moment de l'expulsió dels moriscos.

5. ESTRUCTURA PROFESSIONAL A MIRAVET EL 1623

Un cop vistos alguns aspectes rellevants del procés repoblador viscut a Miravet —quantas famílies arribaren, d'on procedien i en quins moments aparegueren—, tornem de nou al conjunt de la població existent el 1623 per a analitzar-ne l'estructura professional.

La dedicació dels habitants l'hem extreta dels registres parroquials i de la mateixa carta de població. Les dades que hem aconseguit es reflecteixen en el quadre núm. 6, de manera conjunta per als diferents grups de pobladors. Igual que hem fet en els dos darrers apartats, ara també hem optat per treballar amb la quantitat probable de veïns —columna B del quadre núm. 2—, per no desaproveitar cap tipus d'informació.

Quadre N.º 6. Professions dels veïns de Miravet (1623), segons els grups de població a què pertanyen

	Nous pobladors	Antics pobladors	Moriscos	Altres	Total
Pagès	38 (a)	4	4		46
Obrer vila	1				1
Torner/ferrer	3				3
Teixidor lli	1	1			2
Canterer	2	2	1	2	7
Escarseller	1				1
Sastre	2		1		3
Fuster/serrador	2				2
Dr. medicina	1				1
Sabater	1 (b)				1
Notari	1	2			3
No consta	22 (c)	8	33 (d)	1	64
Totals	75	17	39	3	134

Notes:

(a) Un d'ells, Lozano, a més de pagès és criat del governador.

(b) També és «ostaler».

(c) Un d'ells té un fill sastre; no m'estranyaria que el pare també ho fos.

(d) Joan Papaseit era «escarseller» el 1620.

Hi ha, com pot observar-se, un percentatge molt elevat de professions desconegudes: gairebé el 50% respecte a la xifra total dels veïns. Tots els grups poblacionals tenen una certa quantitat de veïns amb oficis desconeguts, però mentre entre els nous pobladors el percentatge no arriba al 30%, puja fins a gairebé el 50% entre els antics i s'eleva desmesuradament per als caracteritzats com a moriscos —molt a prop del 85%. Una possible explicació d'aquest fet seria que, un cop conegudes les fonts de què treiem la informació, és més lògic que hi consti la professió dels nouvinguts, en part desconeguts, que la dels que ja hi vivien. A la carta, a més a més, es dona la professió de 45 dels 50 signataris.

Al marge de quina sigui la raó veritable, el cert és que desconexem la professió de gairebé la mitat dels habitants. Per a superar aquest buit podem arriscar una hipòtesi: la gran part —si no tots— d'aquells veïns haurien de ser inclosos dins del grup dels pagesos, perquè sembla més lògic que no es mencioni una professió comú, majoritària, que no pas negligir-ne una de més especialitzada, una activitat artesanal destacable, per exemple; la qual cosa no vol dir que pensem en una separació entre aquestes activitats i les agràries, que gairebé sempre, en som conscients, es trobaven aplegades o en esferes complementàries.

A causa d'aquest buit, que suposa una minva molt important d'informació, i donat el volum de població que hi ha a cada grup, hem pensat que no seria massa profitós d'analitzar per separat les diverses estructures professionals, però que sí podia ser d'interès fer-ne un comentari dels resultats globals.

Cal destacar, en primer lloc, el fort percentatge de veïns que es dediquen principalment al treball de la terra, absolutament majoritaris, el qual percentatge encara s'incrementaria més si hi afegíssim aquell 50% dels que no en coneixem la professió i que, segons els raonaments que fem, és molt probable que hi haguessin de ser també integrats.

La varietat d'oficis artesanals és un altre tret d'interès, que indica, endemés, una certa especialització. El grup de «canterers» —una mica més del 5%— és prou nombrós per a la població que estudiem; entre ells s'hi troben dos nous pobladors, cosa que indica, potser, un cert grau de coneixement previ. L'ambé cal parlar del grup de «teixidors de lli» —als quals tal vegada hauriem d'afegir algun «sastre»—, pocs en conjunt, certament, però importants —qualitativament parlant— perquè poden ser un indicatiu de la fuga industrial cap al camp de què parlava Pierre Vilar.⁴⁰ De qualsevol manera, per fer una anàlisi més profunda dels aspectes referits a l'activitat industrial, tant pel que respecta als «teixidors» com, en general, a la varietat d'oficis i a la intensitat de la divisió del treball, caldria conèixer més àmpliament les relacions econòmiques i comercials que es mantenen dins i fora del poble. A partir de les dades que tenim al nostre abast només podem avançar, i no sense risc, que els grups de «canterers» i «teixidors de lli» —els primers en un major grau— haurien d'ésser els únics que es dedicaven amb prioritat total, o gairebé total, a l'activitat respectiva, amb la intenció clara de comercialitzar el que produïen. Això no treu que els acceptem també una dedicació agrícola parcial, més o menys important o variable segons els casos, però ens interessa destacar-ho perquè suposa la introducció d'un element nou dins de les relacions agràries dominants. Observem, per exemple, que el «ferrer» o el «fuster», tot i ser activitats artesanals, tenen una relació molt directa amb el camp. Els grups anteriors també fabriquen components que són útils per a un nucli rural, però en aquest cas pensem que són massa nombrosos perquè tota la producció fos absorbida per les necessitats dels llogarrens. És per això que veiem la comercialització com la sortida lògica del probable nivell de producció aconseguit i, en tant que és així, com a element nou introduït dins de les relacions dominants. Malgrat tot, les dades no ens permeten d'anar més enllà: ni sabem quan es passà de produir per al consum del lloc a fer-ho per a la comercialització a l'exterior —en el cas dels «canterers»—, ni coneixem les relacions concretes que es pogueren establir entre els «teixidors de lli» i els probables subministradors de matèries primeres i comercialitzadors del producte, si és que hi existien, ni compten, en fi, amb els elements necessaris per a jutjar la forma i intensitat amb què actuava aquest nou element que hem apreciat.⁴¹

40. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, v. II, Barcelona, 1986 (5.ª ed. revisada), p. 324.

41. Aquest coneixement podia ser molt interessant, un cop relacionada aquesta situació amb altres de semblants. Així, en un marc més ampli, es manifestarien més clarament les possibilitats reals d'incidència sobre les relacions socials dominants. Una línia de treball que permetria apropar-se més i millor cap a aquests aspectes

Finalment, entre les professions que tenim al nostre quadre n'hi ha unes quantes que bé podríem agrupar sota de «serveis». Ens referim, és clar, a l'«escarseller», al «doctor en medicina» i als «notaris». Pel que fa al primer, desconexim si tenia dedicació absoluta a l'ofici, com a oficial del Castellà, ja que la presó era al castell, o només l'exercia quan hi havia presos. La quantitat de notaris ens sembla excessiva per a un lloc tan petit, però no tenim cap explicació vàlida; l'única cosa que podem afegir és que el nou poblador d'aquest ofici —Francesc Pomareda, de Jaca—, signatari de la carta, no apareix als registres després del 1623.

6. RELACIONS ENTRE ELS GRUPS DE POBLADORS

Per a completar aquest treball hem cregut convenient d'incloure un apartat en què s'estudiés la informació disponible sobre les relacions de convivència que s'establiren entre els pobladors. Encara que no hem aconseguit prou material per a fer-ne una anàlisi completa, el seu coneixement pot encoratjar la recerca per aquests camins o per uns altres, amb l'objectiu de millorar el quadre del procés repoblador.

Per a l'elaboració d'aquest apartat hem fet servir novament la «Información...», sovint esmentada, i els llibres parroquials de registre. La primera és una recopilació de les respostes que diversos testimonis particulars donen a un qüestionari prèviament preparat. En general, les preguntes volen conèixer si han quedat moriscos, si mereixien ser expulsats, els motius pels quals no se n'anaren (informacions falses, doncs), si han tornat alguns i com viuen ara, amb especial preocupació per si mengen cansalada, beuen vi i compleixen les obligacions religioses. Amb aitals característiques bé podem comprendre que el qüestionari no és fàcil ni directament utilitzable per al nostre propòsit; però, malgrat això, s'hi contenen certes informacions que poden interessar-nos. A partir dels registres, per altra banda, hem elaborat una sèrie de quadres sobre matrimonis entre els grups i padrins de bateig que comentarem més endavant.

Es possible que el xvi fos un segle difícil per a aquests moriscos, cristians nous, per tots els enfrontaments que pogueren ocasionar-se després de la conversió, però no tenim exemples significatius que ho justifiquin. Sabem que a Benifallet —poble del Baix Ebre, fronterer amb la Ribera—, a principis d'aquell segle es queixaven els cristians perquè els moros eren més rics, no pagaven censals i contribuïen amb menys quantitat a les càrregues comunes.⁴² Seria interessant de conèixer les raons que ho feren possible —si la situació era certa—, les motivacions concretes de la queixa i el desenvolupament del problema, que, malgrat tot, no creiem que tingués majors conseqüències.

També hi ha casos de signe diferent. Quan els testimonis de la «Información...» donen noms concrets de moriscos que no han estat expulsats, molts cops hi afegeixen «casado/a con cristiano/a viejo/a». Això passa a Benifallet, Tivissa i Ascó, per exemple, i implica un cert grau d'acceptació mútua. A Tivissa, a més a més, les dues comunitats compartien el poble sense cap separació, cosa que, al contrari, no passava a Ascó, on ocupaven dos barris diferents.

Ni de Miravet ni de Benissanet tenim notícies explícites sobre matrimonis mixtos durant el segle xvi, potser perquè eren els dos nuclis moriscos més compactes, on gairebé

seria aquella que reflexionés sobre les condicions socials i tècniques de producció de la terrisseria i la seva capacitat de reportar beneficis (i, per tant, com a factor positiu d'acumulació de capital), en tant que és una activitat molt important d'aquest lloc, però hem pensat que fer-ho ens allunyaria massa de l'objectiu proposat en aquest treball.

42. J.M. Salrach, *Història dels Països Catalans. Dels orígens a 1714* (A. Balcells, coord.), Barcelona, 1981, t. II, p. 1.017.

tots els habitants pertanyien a aquella minoria social. Però no hem de concloure que romanguessin aïllats: Pere Pegueroles, «de los más principales» del Ginestar, havia «tratado y negociado con ellos»,⁴³ per bé que no diu en què. Molts testimonis responen les preguntes del qüestionari amb comentaris anteriors dels mateixos moriscos, alguns dels quals impliquen un fort grau de confiança: el morisc Pagan (Papaseit), de Miravet, preguntat per l'esmentat Pegueroles sobre la veritat o la mentida de la pretesa traïció morisca al rei, li respongué «que era verdad que los principales del dicho lugar de Mirauete sabian en la dicha trahicion y que assi era justo que ellos lo pagassen»,⁴⁴ segons el que explicarà més tard el testimoni; malgrat tot, les persones que menciona, amb una única excepció, no se n'anaren del poble.

En aquesta darrera declaració hi podem apreciar un element d'interès, molts cops oblidat, com és la pròpia divisió dels nuclis moriscos. L'expulsió, en tant que desenllaç parcial d'aquesta història, ha fet que es valorés excessivament el perill potencial, no tan sols polític, sinó també demogràfic, econòmic, religiós... que representaven els moriscos com a grup inassimilat, primant una visió d'enfrontament cristià/morisc per sobre la realitat de l'anàlisi i convertint la decisió del desterrament en una fatalitat històrica. Així les coses, sembla que el grup morisc hagi de ser un grup compacte, homogeni, tancat, sense fissures, la qual cosa no ha de ser forçosament certa. Bernard Vincent, que és un coneixedor profund dels moriscos granadins, ha estudiat els elements de cohesió d'aquella minoria, però també ha deixat clara l'existència d'una «micro-sociedad prestigiosa y acaudalada», acceptada en els principals cercles cristians i sovint beneficiària dels favors reials.⁴⁵

El cas de la Ribera potser no fóra tan marcat, però no podem negar l'existència d'una certa divisió interna. Quan es pregunta als testimonis de la «Información...» sobre els motius que hi hagué perquè alguns dels moriscos no fossin expulsats, gairebé tots fan referència als diners i als dons, a les amistats i als parents, la qual cosa vol dir, vista a la inversa, que va haver d'anar-se'n qui no comptà amb cap dels ajuts esmentats. De vegades tingueren el mateix final alguns dels moriscos acabats, després de perdre una gran part de la seva fortuna: Joan Guasqui, «de los mas principales de Benissanet», «hombre que estatua muy rico», li digué a Pere Pegueroles que els «oficiales que tenian a cargo dicha expulsion... se lo hauian comido viuo y no le hauian dexado salud i que assi determinaua irse como se fue por no acabar de consumir lo poco que le quedaua».⁴⁶ Per bé que totes aquestes declaracions es refereixen al moment de l'expulsió, pensem que també es poden aplicar a l'època anterior. En definitiva, doncs, mentre uns tenien l'opció de gastar fins la «salud» per no haver de marxar, molts altres, no tenien més remei que acceptar purament i simplement l'ordre d'expulsió. Recordem, ara, els noms del «griego el frutero maureso de la iglesia los abets los fomadors y otros principales del dicho lugar de Mirauete»,⁴⁷ que menciona Pagan per mitjà del testimoni de Pegueroles. Aquests detalls ens apropen, com dèiem abans, a una lògica estratificació dels nuclis moriscos que, si bé en alguns moments podia restar amagada, en molts d'altres podia manifestar-se d'una manera conflictiva.

S'aguditzaren o s'adormiren aquests conflictes a causa de l'ordre d'expulsió? Cap de les informacions que tenim no permet de dir amb seguretat una cosa o una altra, per bé que les dues siguin possibles. Quan els moriscos de Miravet i Benissanet s'estaven embar-

43. «Información de testigos ...», p. 44.

44. *Ibid.*, p. 46.

45. B. Vincent, *Los elementos de solidaridad en el seno de la minoria morisca (siglo XVI)*, «Andalucía en la Edad Moderna: economía y sociedad», Granada, 1985, pp. 203-214.

46. «Información de testigos ...», pp. 46-47.

47. *Ibid.*, p. 47.

cant, davant el primer dels llocs esmentats, molts d'ells «se quexauan y lamentauan saliendo de los barcos y rehusando de ir quexandose al dicho Don Alexos con grandes gritos y llantos como se permitia que ellos se fuessen y que quedase los mas principales de la trahicion y que eran tan moros como ellos». ⁴⁸ Per altra banda, diversos testimonis coincideixen a dir que els moriscos quedats rebien amb molta joia i alegria els que tornaven del desterrament. Són dues reaccions molt diferents, però que poden provenir de persones i grups també diferents, encara que en les respostes dels testimonis quedin amagats sota la globalitat del rètol moriscos.

L'ordre d'expulsió també obrí la porta a una altra reacció que encara no coneixem massa: el bandolerisme morisc. Precisament la vuitena pregunta del qüestionari demana als testimonis «si saben que algunos de los dichos xpianos. nueuos que fueron expellidos y han buuelto se han puesto y van en cuadrilla con ladrones y bandoleros hurtando y matando por los lugares y caminos publicos en deseruicio de dios y de su mag^d. inquietando la paz publica de este principado». ⁴⁹ La resposta és positiva: la majoria dels testimonis ho sap, i no tan sols d'oida, com passa normalment, sinó per haver vist els escamots quan anaven pels pobles. Molts d'ells mencionen algun nom, però, el que és més curiós, gairebé sempre coincideixen i, un altre fet és que acostumen de repetir més els que ja són morts. En conjunt, els noms mencionats són: Jeroni Eixero, de Tortosa; T. Saragossi fontero, de qui no sabem l'origen, per bé que podia ser d'Ascó, on hi havia diverses famílies amb aquest mateix cognom; Joan Mauri i T. Pino, de Móra, i Pere Mora, de qui alguns diuen que és cristià vell, Pere Ram i Miquel Fumador, ja difunts, tots tres de Miravet, que pertanyen a l'escamot de Llorenç Clua; un altre morisc cognomenat Cabot, no sabem de quin poble, anava a l'escamot de Jaume Clua, dit «lo Bort». No és massa informació per a persones que els havien vist directament, segons les seves paraules, i ningú, endemés, parla d'ells amb acritud.

Encara que la pregunta plantegi aquest fenomen com si s'hagués produït a partir de la tornada del desterrament, algunes de les respostes indiquen que s'originà «al tiempo que se hizo la expulsion». ⁵⁰ Si això fos cert, podríem establir dues fases en la reacció morisca: a) com a resposta directa a l'ordre d'expulsió, en el sentit de no acceptar-la, en un primer moment, i b) un cop retornats al poble, després del periple que cada família s'hagués vist obligada a realitzar.

Aquesta divisió no és gratuïta, perquè cadascuna de les fases degué tenir repercussions diferents en la relació entre les comunitats. Durant la primera, possiblement curta, l'enfrontament entre les comunitats devia ser difús, tal vegada inexistent. El sentiment de reprovació i protesta es devia dirigir més cap al poder, causa i origen de la situació: d'aquí la sortida que s'adoptà. La segona fase és més complexa. Un cop iniciat el procés de repoblació la tornada dels moriscos als seus llocs habituals podia veure's afectada per totes aquelles persones que ja haguessin ocupat les terres i cases abandonades. D'aquesta manera, si bé devia persistir el sentiment de protesta cap al poder —que continuava insistint en l'expulsió, preguntant i fent memorials, etc.— i, per tant, la resposta a què havia donat origen, pogué iniciar-se ara un cert clima d'enfrontament col·lectiu més o menys ampli.

Algunes respostes i esdeveniments ens ajudaran a perfilar aquesta doble línia de treball. Per una banda, Jaume Torner, natural de Tivissa i habitant de Benissanet, diu que un «morisco de los que han buuelto en Benissanette que trabajaia en la casa deste testigo que le parece se llama T. Brevt le dixo un dia que si el Rey nuestro Senyor mandaua a

48. Ibidem.

49. Ibid, p. 25.

50. Ibid, p. 39.

los moriscos salir de Espanya otra vez que antes que no se irian alsarian campo»;⁵¹ per l'altra banda, fra Gaspar Pegueroles coincideix amb molts d'altres testimonis quan diu que han tornat «casi todos los moriscos» expulsats de Miravet i Benissanet, i hi afegeix que prenen «sus mismas casas si las hallan vazias y sino se acomoda en otras».⁵² Aquest fet s'explica perquè ja s'havia iniciat el procés de repoblació i pensem que pot, i deu, fer-se extensible a les terres de conreu, que eren, sense cap dubte, l'objectiu prioritari d'aquells moviments. Així les coses, no és difícil d'imaginar un progressiu clima de malestar, de deteriorament de la convivència, que donés lloc a esdeveniments aitals com l'assassinat d'un morisc retornat a Benissanet, per l'octubre de 1614,⁵³ o el pacte per a «perseguir expellir capturar y estirpar les lladres homicides assaïnos y altres facinorosos homens y malfactors», signat entre els pobles de la batllia de Miravet i el Castellà d'Amposta el 25 de novembre de 1613, per un període de vuit anys.⁵⁴

Hem presentat un quadre de progressiu empitjorament de la convivència durant l'època que aquí hem denominat com la segona fase de la reacció morisca a l'ordre d'expulsió. Aquest deteriorament ja es podia entreveure el 1612, data de la «Información...», si fem cas dels comentaris i declaracions que hem transcrit, però no era encara generalitzable. Quan els testimonis són preguntats si els moriscos que havien quedat «mereçien tanto ser tambien expellidos como los demas que lo han zido»,⁵⁵ a causa de la seva manera de viure, la majoria només constata l'assistència forçada a l'església, les poques mostres de religiositat cristiana, l'afecció que tenen als hàbits moriscos i, en definitiva, la poca diferència entre ambdós grups; alguns no responen, uns altres donen contestes ambigües i un més, Pere Miró, batlle de Miravet, diu que «todos merecian quedar, o, irse»,⁵⁶ postura lleument distanciada, però gairebé compromesa per als moments que es vivien.

Això doncs, al llarg dels primers anys d'aquesta segona fase—1611-12; potser encara una part del 1613— pogueren conviure dues postures entre els cristians vells: una de més i una altra de menys crítica cap als moriscos que havien quedat o retornat al poble. Aquests, al mateix temps, degueren mantenir dues posicions paral·leles a les anteriors: enfrontament i apropament cap als cristians. El desenvolupament concret d'aquesta doble dinàmica—mogut, essencialment, per l'ocupació de béns que feien o havien fet els nous pobladors—pogué enverinar les postures i donar lloc a actes de força com els que abans esmentàvem, o provocar la marxa del poble de més d'una família morisca.⁵⁷

51. Ibid, p. 84.

52. Ibid, p. 39.

53. A.C.A., Consejo de Aragón, leg. 270, n.º 117; C. Biarnés en *Els moriscos a Catalunya ...* ob. cit., pp. 120-123, publica alguns dels documents referits a aquest problema.

54. A.H.N., OO. MM., San Juan de Jerusalén, Bailia de Miravet, leg. 8.260², núm. 29; encara no hem treballat a fons aquest document, però en una primera aproximació sembla més dedicat als aspectes organitzatius i a destriar les competències mútues que als components del problema que pretenen solucionar, per la qual cosa no podem afegir res més a les frases que hem citat com a objectiu del pacte, que corresponen a la introducció; no sabem, doncs, si aquests «facinorosos» i «homicides» de què parlen eren moriscos retornats o si tenien quelcom a veure amb el problema que venim comentant. Encara que bé podríem suposar una resposta positiva ja que, segons diuen alguns testimonis (1612), els moriscos de Benissanet, igual «los que hauian quedado como los que han buelto», s'enorgullien dels bandolers i, de vegades, se servien d'ells, com a amenaça, contra els cristians vells («Información ...», pp. 82 i 84-85, respectivament).

55. «Información ...» p. 24.

56. Ibid, p. 56.

57. N'hi ha diversos exemples. La mateixa «Información ...» parla de moriscos de Miravet i de Benissanet que, un cop retornats, viuen a Fivenys, Mora, Fivissa, «casarias de la ribera de Ebro» i «campo de Tarragona»; això darrer pot confirmar-se a l'Arxiu Històric Municipal de Reus (llog. varia, n.º 13), segons un memorial municipal. Per part nostra podem afegir que la família Corder, naturals de Miravet i casats en aquest poble des d'abans de 1610, viuen a Capsanes el 1620 (no sabem des de quina data), si bé més tard, el 1622 i el 1630, dues filles seves es mariden al primer dels llocs. La família Ferrer, que apareix en el registre parroquial cap

Per a conèixer l'evolució d'aquesta dinàmica entre els anys esmentats i el 1622, no hem tingut cap més opció que els llibres parroquials de registre. Encara que és un material insuficient per a l'objectiu que ens ajudaria a establir uns quants criteris indicatius sobre el desenvolupament de l'esmentada dinàmica. Per a intentar-ho hem fet un nou apropament als bateigs i als matrimonis que es consignen als llibres, tot cercant no sols —o no tant— les xifres, com els protagonistes-participants de les cerimònies. Es tracta, doncs, de definir quin tipus de relacions mantenien els membres dels diversos grups a través dels matrimonis mixtos o de la intervenció com a padrins dels batejats que pertanyessin a grups poblacionals diferents dels seus propis.

Començarem pels matrimonis. Tal com veiem en el quadre núm. 7, s'han produït 32 casaments entre els probables habitants de Miravet el 1623, tot al llarg del període 1613-22.⁵⁸ El percentatge més gran es dona entre «nous pobladors» «moriscos», seguit dels enllaços entre «nous pobladors» i entre «moriscos», amb valors respectius de 28,1%, 21,9% i 18,7%; les unions de membres que pretanyen al grup «nous pobladors» amb els dels grups «antics pobladors» i «altres» només aconsegueixen el 6,3% i 3,1% del total de matrimonis efectuats.

Quadre N.º 7. Matrimonis efectuats entre els diferents grups poblacionals.

Grups a què pertanyen els contraents	Nombre de matrimonis efectuats (A)	% s/ total	Nombre de veïns dels grups afectats (B)	Índex (A/B × 100)
NP — NP	7	21,9	50	14,0
NP — AP	2	6,3	67	3,0
NP — M	9	28,1	89	10,1
NP — OP	1	3,1	53	1,9
AP — M	5	15,6	56	8,9
AP — OP	2	6,3	20	10,0
M — M	6	18,7	39	15,4
Total	32	100,0		

Clau: NP: nous pobladors
 AP: antics pobladors
 M: morisc
 OP: altres pobladors

Donats aquests percentatges hom podria concloure que existeix una forta tendència cap a la barreja de grups poblacionals, però ho considerem massa precipitat, sobretot perquè els diversos grups no són homogenis quant a la població afectada. Si comparem els índexs

al 1615, le dues filles que es casen a Fraga (el 1622 i el 1625), bé que després tornen a viure a Miravet. Un tal Jaume Barber, maridat el 1632 amb Esperança Fairen, vivia a Fraga per aquella època, però havia nascut a Miravet, segons el que diu el registre de matrimoni (en el fogatge del 1553 apareixen dos Barber). Rupit, de Benissanet, habitant a Riudoms quan es casa amb Marquesa Fairen, anirà a viure a Miravet, i Esperança Bernadella, filla de Miravet (trobem aquest cognom tant el 1553 com el 1606), resideix a Horta quan es casa amb Joan Xea, l'any 1620. Malgrat l'extensió de la nota, hem cregut important destacar aquest fet que, segons el nostre entendre, potser no s'explica tan solament per la mobilitat «normal».

58. En l'Apèndix, quadre n.º A.5, es desenvolupa per anys aquest total.

respectius que hem inclòs a la darrera columna del quadre,⁵⁹ veurem que els més elevats es donen precisament per als casos de matrimonis entre «moriscos» o entre «nous pobladors» per separat, a més a més de les unions entre «antics pobladors» i «altres». L'índex de matrimonis mixtos entre «nous pobladors»-«moriscos», tot i que és important, no té ja la mateixa rellevància que abans podríem donar-li.

De qualsevol manera, per a l'objectiu d'aquest apartat és preferible de reduir el ventall de grups poblacionals a dos tan solament: «Nous pobladors», per una banda, i «conjunt d'antics pobladors», que integraria els de «moriscos», «antics pobladors» i «altres», per una altra. Les possibilitats d'unió també es redueixen ara: «nous pobladors»-«conjunt d'antics pobladors» i cada grup per separat amb els membres del seu propi grup. Les xifres corresponents que resulten d'aquestes variacions les hem transcrites al quadre núm. 8. Com pot veure's, l'índex de matrimonis mixtos és el més petit dels tres (11,0%), el d'unions entre «nous pobladors» el supera per tres punts (14,0%) i el del «conjunt d'antics pobladors» l'ultrapassa àmpliament (22,0%).

Quadre n.º 8. Matrimonis efectuats entre «nous pobladors» i el «conjunt d'antics pobladors»

	Nombre de matrimonis efectuats (A)	% s/ total	Nombre de veïns dels grups afectats (B)	Índex (A/B × 100)
«Nous pobladors» entre ells mateixos	7	21,9	50	14,0
«Nous pobladors» i «conjunt d'antics pobladors»	12	37,5	109	11,0
«Conjunt d'antics pobladors» entre ells	13	40,6	59	22,0
Total	32	100,0		

Així, doncs, l'estudi dels enllaços matrimonials indica que són una mica més de la tercera part dels celebrats entre els anys 1613-22 els que es produeixen entre nous habitants i antics pobladors del lloc; la importància d'aquesta dada s'empetiteix, però, perquè l'índex d'unions respecte al total de veïns afectats és només de 1,11%, el més baix dels estudiats, la qual cosa, malgrat que ajudi a mantenir una porta oberta, sembla denotar una certa cohibició cap a la barreja entre els pobladors.⁶⁰

59. Els hem calculat dividint el nombre de matrimonis celebrats entre el nombre de veïns dels grups afectats, i multiplicant el resultat per 100. Hem preferit treballar amb veïns en comptes de fer-ho amb la població total de cada grup, perquè aquesta té un major grau d'amplitud entre les xifres «mínima» i «probable» i, per tant, major possibilitat d'inexactitud; malgrat això, aquest altre càlcul tampoc no afectaria l'ordre en què es presenten els resultats. Sempre que hi participa el grup de «nous pobladors» (NP) traiem 25 a la columna de «nombre de veïns dels grups afectats», que corresponen a les 25 famílies aparegudes en el lloc l'any 1623 (vegeu quadre n.º 5), perquè, si no ho fèssim, podrien desfigurar-se molt els valors dels índexs respectius.

60. Cal fer constar que els resultats haurien estat molt més fiables si haguéssim treballat amb el nombre de persones en edat matrimonial, però això és impossible si pensem en les dificultats derivades de les fonts (els llibres comencen el 1613) i del mateix procés de repoblació (les famílies que arriben amb fills ja grans, com diem abans).

Per a l'anàlisi dels padrins de bateig hem elaborat el quadre núm. 9, on es resumeix el nombre de pobladors de cada grup —afegint-hi les columnes d'«oficials» (governador, procurador), «forasters» i «il·legible»— que actuen com a tals, segons el grup poblacional a què pertany el pare de la criatura.⁶¹ Per sota de cada quantitat hem posat entre parèntesis el percentatge que aquella xifra representa respecte al total de cada renglera.

Quadre n.º 9. Padrins de bateig segons els grups poblacionals del padrí i del nen batejat

Grup padrí/ Grup batejat	NP	AP	M	OFIC.	FORAST.	IL·LEG.	TOTAL
NP	67 (63,2%)	25 (23,6%)	5 (4,7%)	3 (2,8%)	4 (3,8%)	2 (1,9%)	106 (a) (100%)
AP	10 (38,5%)	4 (15,4%)	11 (42,3%)		1 (3,8%)		26 (100%)
M	43 (55,1%)	12 (15,4%)	18 (23,1%)	4 (5,1%)	1 (1,3%)		78 (100%)
TOTAL	120	41	34	7	6	2	210

(a) En aquest quadre hem inclòs dues persones aïllades (no una parella) que foren padrins a la casa, abans de la cerimònia de l'església, per la qual cosa la dada total de padrins que aquí oferim no coincideix amb la del quadre A.6 de l'Apèndix.

Segons aquest quadre, doncs, els «nous pobladors» acostumen a cridar com a padrins de bateig membres del seu mateix grup i del d'«antics pobladors», amb valors respectius que assoleixen el 63,2% i el 23,6%; tan solament cinc persones morisques, el 4,7%, hi han participat algun cop. Per la seva banda, els «antics pobladors» reparteixen més les peticions entre membres dels tres grups, si bé amb preferència pels «moriscos», el 42,3%, i els «nous pobladors», el 38,5%. En darrer lloc, els «moriscos» criden prioritàriament els «nous pobladors», el 55,1%, i membres del seu mateix grup, el 23,1%, seguits ja pels «antics pobladors», el 15,4%; un cert percentatge dels batejats d'aquest grup, per bé que no massa elevat, són apadrinats per oficials del castellà.

Abans de continuar aquesta anàlisi voldríem aclarir un aspecte que la podria desfigurar en certa manera. Es refereix al grup d'«antics pobladors», la participació dels quals als bateigs és, com veiem al quadre, certament important. Quan vam definir els grups poblacionals vam dir que tant els moriscos com aquests de què ara parlem eren antics habitants del poble i que la separació d'ambdós grups es devia a la constància, documental o no, de la seva adscripció a la minoria morisca. Malgrat tot, ja sospitàvem que la majoria del grup que caracteritzàvem com a «antics pobladors» pertanyia a aquella minoria.⁶² Ara, per a l'anàlisi que volem fer, hem de concretar encara més: deixarem que continuïn les sospites sobre 11 dels 17 veïns que integren aquest grup, però admetrem com a cristianes velles les altres sis famílies (Monpeo, Fins i quatre Diego). D'aquesta manera, les 25,4 i 12 persones «antics pobladors» que surten al quadre com a padrins de fills de «nous po-

61. En l'Apèndix, quadre n.º A.6, hem inclòs el desenvolupament original d'aquest resum, fent-hi constar, a més a més, l'any en què es produeixen els bateigs.

62. Vegeu punt 2. «Població de Miravet el 1623».

bladors», «antics pobladors» i «moriscos», respectivament, es veuen reduïdes a 2, 0 i 1, si restem la participació de les famílies cristianes velles que acabem de mencionar, que és, correlativament, de 23, 4 i 11 persones per a cada grup; així les coses, per a l'anàlisi que ens hem proposat ja no té cap sentit d'oposar els «nous pobladors» al «conjunt d'antics pobladors», tal com fèiem en el cas dels matrimonis,⁶³ sinó que en tindrem prou amb fixar-nos en el comportament dels grups «moriscos» i «nous pobladors».

Hi ha tan solament cinc persones de la població morisca que facin de padrins de fills dels «nous pobladors»; al contrari, 43 membres d'aquest darrer grup ho fan de nens «moriscos». Encara podem matisar més aquesta informació que, en un principi, apunta cap a l'optimisme. Els 43 participants pertanyen a 20 famílies, un terç de les caracteritzades com a «nous pobladors», si prenem la xifra total de 75, o gairebé la meitat, si traiem les 25 que arribaren l'any 1623, quatre de les quals apareixen, només elles, a quasi la meitat de les cerimònies, 20 vegades; vegeu quadre núm. 10. Tenim constància que dos d'aquests participants —Grinyó i Miró— foren batlles del lloc entre el 1612 i el 1621, és a dir, pràcticament durant tot el període analitzat, però no sabem si els altres també eren oficials.

Quadre n.º 10. Famílies de «nous pobladors» que participen com a padrins de bateig de nens del grup «moriscos» i nombre de vegades que ho fa cadascuna

Amposta	2	Lozano	1
Brull	3	Llàtzer	1
Capa	5	Mingues	1
Carlus	3	Miró	5
Cubells	1	Navarro	4
Fabregat	1	Revull	2
Ferrando	1	Ripoll	1
Grinyó	6	Rius	1
Guerau	2	Roselló	1
Guitart	1	Salvador	1

Amb aquestes dades sembla enfortir-se la conclusió que havíem tret de l'estudi dels matrimonis: hi ha una lleugera i interessant tendència cap a l'acceptació mútua, però no és encara generalitzable. Per bé que més de la meitat dels nens «moriscos» són apadrinats per «nous pobladors», la participació d'aquests encara és molt baixa i, a més a més, es concentra bàsicament en quatre famílies.⁶⁴ També pensem que aquestes dades enforteixen la hipotètica dinàmica que plantejàvem més amunt per als inicis de la segona fase de la reacció morisca a l'ordre d'expulsió, és a dir, la formació de dos grups a cadascuna de les col·lectivitats, amb postures respectives d'apropament i d'allunyament mutu. A partir de l'anàlisi dels matrimonis mixtos i dels padrins de bateig podem concloure que aquella separació es mantingué fins al mateix moment de la signatura de la carta de població i,

63. Llavors ho poguérem fer perquè en el grup d'«antics pobladors» no hi participava cap de les famílies mencionades ara com a cristianes velles.

64. És una situació semblant a la que troba J. Maiso a Bulbunte, encara que només semblant, perquè en aquell lloc, segons el que diu, tots els padrins de bateig, amb una o dues excepcions, són sempre cristians vells; a Miravet, com ja hem vist, també hi participen moriscos; J. Maiso, *La cuestión morisca en Bulbunte*, «Estudios» (Zaragoza, 1976), pp. 256-257.

amb molta probabilitat, es perllongaria en el futur fins a algun moment difícil de precisar amb la informació que ara tenim. Malauradament, encara que pel que fa als bateigs hem pogut concretar les persones que van actuar com a padrins de nens dels altres grups, no hem estat capaços de localitzar econòmicament aquests o altres protagonistes de cadascuna de les tendències presents en ambdues col·lectivitats, cosa que hauria servit per a justificar, així ho suposem, l'adopció d'una o altra de les tendències i per a completar encara més el quadre que hem traçat sobre la repoblació de Miravet.

7. CONCLUSIONS

L'ordre d'expulsió dels moriscos catalans i aragonesos obrí una important fissura demogràfica a Miravet, lloc d'on desaparegueren la meitat dels pobladors. Malgrat tot, a diferència del que succeí a altres terres de la corona aragonesa, el 1623 ja s'havia recuperat l'anterior nivell de població.

El procés repoblacional fou com un *dégoteig* regular i continuat tot al llarg dels anys estudiats, de tal manera que en el moment central del període —1617— ja hi havia al poble el 50% dels nous pobladors. La gran majoria venia de la mateixa comarca, però el percentatge pot assolir el 80% si hi considerem tota la zona que és compresa en un radi de 35 km. en línia recta, aproximadament.

La rapidesa del procés, els forts percentatges de repobladors que procedeixen de llocs propers i les dures condicions feudals-vessallàtiques que hi acceptaren⁶⁵ són indicis, segons el nostre entendre, d'un cert creixement demogràfic a la zona —com a pervivència o continuació d'aquell que es vivia durant la segona meitat del segle XVI—, potser interrelacionat també amb una manca de terres productives disponibles als seus llocs d'origen.

Quan arribin a Miravet es trobaran amb els habitants que no foren afectats, que s'escapolaren o que havien tornat del desterrament. La convivència entre ambdues col·lectivitats ha estat objecte d'estudi en l'últim apartat, tot i pensant que hauria pogut produir-se un cert enfrontament a causa de la diferència de cultures i maneres de viure i de l'ocupació o nova adscripció dels béns abandonats per la marxa obligatòria d'alguns moriscos. A partir de la informació que hem aconseguit, hem pogut apreciar la possible existència de dues tendències, que no hem localitzat des del punt de vista econòmic, al si de cadascuna de les col·lectivitats, caracteritzades, de manera similar, segons com sigui —més o menys gran— l'esforç d'apropament mutu. Aquesta dualitat es va mantenir tot al llarg del període que hem analitzat, cosa que ens fa suposar que la convivència no fou fàcil ni afavorí, com a mínim fins al 1623, l'atansament generalitzat i indiscriminat entre els pobladors.

65. No hem volgut entra en aquest aspecte, important per si mateix, perquè fou l'objecte principal del treball nostre citat en n.º 12.

APÈNDIXS

N.º A.1. Relació de persones que apareixen en el «capbreu» de Miravet de 1606

Marti Abet	Lluís Fumador menor
Vicent Abet	Miquel Fumador
Antoni Arram	Miquel Gallo
Cristòfol Archipol	Joan Giner barber
Guillem Argilaga	Jaume Llop «grego»
Joan Assafar	Joan Llop
Pere Bellom	Joan Llop «grego»
Antoni Bernadella	Miquel Llop
Joan Bernadella	Miquel Llop «grego»
Joan Boteller	Joan Mani
Miquel Boteller	Antoni Maureso
Miquel Clua	Gabriel Maureso
Pere Clua	Joan Maureso de Miquel
Antoni Corder	Miquel Maureso
Antoni Fairen	Miquel Maureso de la iglesia
Jeroni Fairen	Miquel Maureso menor
Joan Fairen	Lluís Maureso
Miquel Fairen	Miquel de Maynar
Joan Ferrer	pau Monpao
Gabriel Ferrer	Cristòfol Pino
LLuís Ferrer	Francesc Pino
Pere Ferrer	Antoni Poll
Joan Fins	Antoni Sala
Antoni Fumador de la Castellana	Gil Sala
Gabriel Fumador	Llorenç Serres
Joan Fumador	Guillem Valconchar
LLuís Fumador	Guillem Valencia

N.º A.2. Moriscos de Miravet que hi restaren amb llicència, que s'amagaren i no se n'anaren o que tornaren després de l'expulsió (Informació de testigos...), pp. 58-59)

«Memorial dels christians nous que restaren en lo lloch de Miravet al temp de
la expulsio dels dits xpians. nous en lo any mil siscents y dou.

Primo Nofre Rafel muller y fills	6 persones
Miguel Salla muller y fills	4 persones
Guillem Rafel muller y fills y nora	7 persones
Anthoni Rafel muller y fills y nora	6 persones
Joan Prescolli muller y fills	5 persones
Pere Rafel y sa muller y vn fill	3 persones
Joan Rafel maior y Joan Rafel menor mullers y fills	9 persones
Marianna Prescolina viuda y son net	2 persones

Antoni Prescoli muller y fills	5 persones
Joan de la castellana muller y fills	6 persones
Jaume Prescolh muller y fills	4 persones
Lluís Salla muller y nora y fill	4 persones
Joan Ventura y son fill Juan muller y fills	6 persones
Thomas Maureso y sa muller y vna filla	3 persones

Memorial dels christians nous que foren expellits y se amagaren y no se embarcaren de dita vila de Mirauet.

Primo Joan Papa axeynt christia nou	1 persona
Joan Ferus y son fill	2 persones
Gabriel Borrás maior y son fill Johan	2 persones
Gabriel Borrás menor y vn fill	2 persones
Gabriel Blanch muller y fills cristians nous tots	6 persones
La viuda de la Malloza y sa germana cristianes noues	2 persones
Miguel Paga Axeyt christia nou	1 persona

Memorial dels christians nous de Mirauet que foren expellits y se embarcaren y apres son tornats de Fransa y habitan en dita vila.

Primo Gabriel Castello	1 persona
Lluís Cabot	1 persona
Miguel Caixeres garofi muller y fills	3 persones
Miguel Manreso sastre muller y vn fill	3 persones
Antoni Pollo muller y fill	3 persones
Antoni Maureso muller y fill	7 persones
La viuda del Compte ella y dos fills	3 persones
Jaume Fortrin y muller i fills	6 persones
Pere Ferrer muller y sogre y vn fill	4 persones
Pere Panduro y sa germana	2 persones
Johan Masip	1 persona
Gabriel Fomador y sa muller	2 persones
Jaume Corder muller y filla	3 persones
Miguel Fayrent muller y fills	6 persones
Joan Cabot maior muller y fills	5 persones
Francesch Pino muller y vn fill	3 persones
La viuda Pasquala y sos fills	4 persones
Jaume Borrás y sos fills	3 persones
Lluís Masip muller y fills	5 persones
Lluís Maureso muller y fills	6 persones
Joan Redua y sa muller	2 persones
Gabriel Maureso Garayau sa muller y vn fill	3 persones
Gabriel Fortuny y muller y fill	3 persones
La viuda Cauliera y vna filla	2 persones

Yo Joan Llopis substitut de notari per mossen Hierony'm Gil escriua y notari general de la bailia de Miravet per lo señor Castella de Amposta Fray don Martin de Ferreyra fa fe com és veritat tot lo contengut en lo pnt. memorial escrit de ma pròpia vuy la vint y set de octubre mil sis cents y dosse.

Joan Llopis

N.º A.3. Relació nominal dels veïns existents a Miravet l'any 1623 separats per grups de població, amb indicació del nombre de persones que depenen de cadascú (quantitats «mínima» i «probable»), professió, any d'aparició a Miravet i lloc de procedència (aquestes dues últimes dades només per al grup de «nous pobladors»).

Notes:

- L'asterisc que precedeix certs noms indica que aquella persona és signatària de la carta de població.
- Si hom coneix un origen anterior d'algun «nou poblador», queda indicat entre parèntesis, per sota del lloc immediat de procedència.

NOUS POBLADORS

Nom	Lloc de procedència	Any proc.	Professió	Nombre persones	
				Mínim	Probable
*Esteve Amposta	Pinell	1612	Pagés	2	2
Gabriel Andreu		1614			3
*Joan Pere Andreu	Pradell	1614	Pagès	4	5
*Esteve Armengol	Gandesa	1615		5	6
... Blader	Rasquera	1616	Escarseller		6
*Pere Brull major	Ginestar	1619	Pagès	1	1
*Alexandre Brull	Ginestar	1621	Pagès	4	4
Pere Brull menor	Ginestar	1617		2	2
Miquel Calbes major	Corbera	1623			1
*Pere Capa	Tivissa	1614	Pagès	5	5
	(França)				
Lluís Carles	Benissanet	1620	Pagès		2
*Nadal Carlus	Beseit	1615	Pagès	5	5
Joan Cavaller	Rasquera	1622		2	4
*Jaume Costa	Móra Ebre	1623	Obrer vila	6	6
*Mateu Cubells	Prat Comp.	1614	Pagès	2	4
Gabriel Cubells	Prat Comp.	1617			1
Sebastià Cubells		1615			3
*Andreu Cugat	Garcia	1623	Pagès	1	1
*Jaume Domingo	Cardona	1623	Pagès	2	3
*Antoni Ferrando	Tortosa	1616	Torner	2	4
*Joan Font	Corbera	1614	Pagès	5	5
*Nofre Fos	Vimbodí	1623	Pagès	2	2
*Joan Gibert	Móra Ebre	1623	Pagès	3	4
*Joan Pere Gil	Tivissa	1623	Pagès	4	4
*Joan Giner	Villores	1621			2
*Jaume Grifó	Tivissa	1623	Pagès	4	4

Nom	Lloc de procedència	Any proc.	Professió	Nombre persones	
				Mínim	Probable
*Miquel Griñó	Tivissa	1614	Pagès	3	3
Joan Griñó	Tivissa	1613	Pagès	6	7
*Simó Grau	Tortosa	1615		3	3
Joan Pere Guinart	Móra d'Ebre	1622	Ferrer	2	2
*Joan Guitart	Benissanet (França)	1616	Serrador	4	4
*Pere Joan Jardí	Tivissa	1623	Pagès	4	5
Joan Lozano	Zorga	1622	Pagès	1	1
*Pere Jacint Llätzer	Ginestar	1613	Pagès	4	4
Sebastià Lleveria	Falset	1614		6	6
*Francisco Masipe	Saragossa	1623	Pagès	2	2
*Pere Miró	Ginestar	1612	Sastre	6	6
*Ramon Miró	Ginestar	1623	Pagès	1	1
*Antoni Miró	Ginestar	1616	Pagès	2	2
*Joan Molins	França	1623	Pagès	4	4
Antoni Damià Monclús	Flix	1623			1
*Jacint Monter	Falset	1623	Fuster	2	2
Jaume Navarro	Ginestar	1617	Canterer	2	3
*Joan Navarro	Bot	1616	Pagès	3	3
Joan Nomen	Benissanet	1615		4	4
*Llorenç Pastor	Cretes	1623	Pagès	3	3
Pau Pedranco	Móra d'Ebre	1623	Ferrer	7	8
Isabel Pegueroles	Ginestar	1616		2	2
Joan Pena	Tivissa (França)	1623		1	1
*Francisco Pomareda	Jaca	1623	Notari	1	1
*Domènec Revull	Garcia	1619	Pagès	4	4
Francesc Revull	Tivissa	1614	Teixidor lli	2	2
*Joan Revull	Perelló	1617	Pagès	4	4
Joan Ripoll	Benissanet	1617			3
*Francesc Ripoll	Ginestar	1616	Pagès	4	4
Pere Rius	Corbera	1617		2	4
*Joan Roca	França	1616	Pagès	6	7
Antoni Roig		1623	Dr. Medicina		2
*Pere Roselló	Ginestar	1618	Pagès	3	3
*Pere Roselló menor	Ginestar	1617	Pagès	2	3
Antoni Sabater	Rasquera	1623			2
*Miquel Salvador	Traiguera	1618	Canterer	5	5
*Agustí Sarroca	Beseit	1621	Pagès	3	4
*Miquel Sarroca	Benissanet (Beseit)	1621	Pagès	2	2
Jaume Serra	Pinell	1616	Pagès	3	3
Pere Serres	Surra	1623			2
Antoni Sifra	Ginestar (Mallorca)	1623			2
*Jaume Siurana	Reus	1615	Sabater	2	2

Nom	Lloc de procedència	Any proc.	Professió	Nombre persones	
				Mínim	Probable
*Francesc Tarragó	Tortosa	1623		1	2
*Jaume Torner	Tivissa	1623	Pagès	2	2
Antoni Treig	França	1623			1
Miquel Vidal	Falset	1613	Pagès		4
Pere Vilar	Vic	1617			4
*Jaume Vines	Arbolí	1616	pagès	2	5
Antoni Mingués		1616	Sastre	4	4
Total				185	247

ANTICS POBLADORS

Nom	Professió	Nombre persones	
		Mínim	Probable
Joan Argilaga (Garriga)		4	4
*Joan Bastart (Pedrola)	Pagès	7	8
Francesc Benet menor		4	5
Miquel Bernadella			2
Joan Besó (Benet)		3	5
Miquel Besó (Benet)		2	4
*Jaume Diego major	Pagès	5	5
Jaume Diego menor		5	5
*Joan Diego (de Atblora)		2	2
*Gabriel Diego	Pagès	2	2
Gabriel Ferrer	Notari	2	3
Lluís Ferrer	Notari	2	3
Lluís Ferrer	Canterer		3
*Joan Fins	Teixidor	2	2
Gabriel Granyana		1	2
Miquel Llop	Canterer	3	3
*Pau Monpeo	Pagès	5	5
Total		49	63

MORISCOS

Nom	Professió	Nombre persones	
		Mínim	Probable
Gabriel Blanc major		5	5
Gabriel Blanch menor		2	4
Joan Borràs (de Atblora)		4	5
Gabriel Borràs		2	5
Jaume Borràs major		3	3
Gabriel Castelló			3
Joan Corder			1

Nom	Professió	Nombre persones	
		Mínim	Probable
Antoni Corder			4
Miquel Fairen	Pagès	3	4
Joan Ferrús (Argilaga)		2	2
Joan Ferrús menor		2	2
Gabriel Fortuny		2	2
Joan Fortuny major (Mendaya)	Pagès	4	4
Antoni Fumador (de la Castellana)	Canterer	8	10
Jaume Fumador			3
Miquel Fumador (de la Mallola)			1
Lluís Masip		3	4
Antoni Moreso			1
Gabriel Moreso		3	5
Joan Tomàs Moreso		4	4
Lluís Moreso		6	6
Miquel Moreso (de Tomàs)	Sastre	5	5
Miquel Moreso (de Atblora)		5	6
Joan Montagut		9	9
Joan Papaseit (Pagan)		4	5
Miquel Papaseit (Pagan)	Pagès	3	4
Miquel Pasqual Sala		2	2
Cristòfol Pino	Pagès	4	4
Antoni Pollo		2	2
Antoni Prescolí		4	6
Joan Prescolí major		2	2
Miquel Rafel (Busco)		2	3
Antoni Rafel			3
Joan Rafel menor (lo boniquet)		1	5
Antoni Nofre Rafel		6	7
Perc Rafel			3
Joan Redua			2
Lluís Sala major		2	2
Lluís Sala menor		3	3
Total		107	151

ALTRES

Nom	Professió	Nombre persones	
		Mínim	Probable
Gabriel Sacaries	Canterer	1	1
Joan Xea	Canterer		3
Miquel Xea		2	2
Total		3	6
TOTALS		344	467

N.º A.4. Llocs de procedència i dates d'aparició dels nous pobladors.

Llocs procedència	1612	1613	1614	1615	1616	1617	1618	1619	1620	1621	1622	1623	Total
Benissanet	—	—	—	1	1(a)	1	—	—	1	1(b)	—	—	5
Flix	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Garcia	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2
Ginestar	1	1	—	—	3	3	1	1	—	1	—	2(c)	13
Móra d'Fbre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	4
Perelló	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Rasquera	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	3
Tivissa	—	1	3(d)	—	—	—	—	—	—	—	—	5(e)	9
Bot	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Corbera	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	1	3
Gandesa	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Pinell	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2
Prat de Compte	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2
Tortosa	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	3
Traiguera	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Villores	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Arboli	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Falset	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
Pradell	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Beseit	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2
Cretes	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Jaca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Surra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Saragossa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Zorga	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Cardona	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Reus	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Vic	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Vimbodí	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
França	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	3
Desconegut	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	1	4
Totals	2	3	8	6	11	8	2	2	1	4	3	25	75

Notes:

- (a) Francès, vivia a Benissanet.
- (b) Era de Beseit però vivia a Benissanet.
- (c) Mallorquí, habitant de Ginestar.
- (d) Francès, vivia a Tivissa.
- (e) Idem.

N.º A.5. Matrimonis entre grups efectuats a Miravet durant el període 1613-1622.

Grups poblacionals	1613	1614	1615	1616	1617	1618	1620	1621	1622	Total	%
NP — NP	—	—	1	1	—	—	1	4	—	7	21,9
NP — AP	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2	6,3
NP — M	—	3	1	2	—	—	1	1	1	9	28,1
NP — OP	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3,1
AP — M	1	—	—	1	1	—	—	1	1	5	15,6
AP — OP	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2	6,3
M — M	1	—	—	2	1	1	—	—	—	6	18,7
Totals	2	3	2	6	3	3	3	6	4	32	100,0

Nota:

La clau de les inicials és la mateixa que s'utilitzà en el quadre n.º 7 del text.

N.º A.6. Parelles de padrins de bateig a Miravet (període 1614-1622), segons l'any i segons els grups poblacionals a què pertanyen els padrins i els pares del nen batejat.

Grup pares	Grups de parelles de padrins	1614	1615	1616	1617	1618	1619	1620	1621	1622	Total
NP	NP — NP	—	6(a)	5(b,c)	3(d)	1	5(e)	3(f)	4(g)	3	30
	NP — AP	1(h)	1	—	—	3(i)	2	1	1	3	12
	NP — M	—	—	2	—	—	—	—	—	1	3
	AP — AP	—	—	3	—	—	—	2(j)	—	1	6
	AP — M	—	—	—	—	—	—	—	—	1(k)	1
AP	NP — NP	—	—	1	—	—	—	1(l)	—	1	3
	NP — AP	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
	NP — M	1	—	—	1	—	1	—	—	1	4
	AP — M	—	1	—	1	—	—	—	—	1	3
	M — M	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
M	NP — NP	1(m)	2(n)	1	3	1	1	4	1	—	14
	NP — AP	—	—	2	2	1	2	—	—	—	7
	NP — M	—	2(ñ)	2(o)	2	1	1	1(p)	3	1	13
	AP — AP	—	1	—	1	—	—	—	—	—	2
	AP — M	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
M — M	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	
Totals		3	14	16	13	8	12	14	10	14	104

Notes:

- (a) Un col·lector i un d'il·legible.
 (b) Un és el batlle.

- (c) Una padrina és forastera.
- (d) Una padrina és el·legible.
- (e) Un de foraster.
- (f) Idem.
- (g) No hem inclòs un altre NP que l'apadrina a casa seva.
- (h) Un de foraster.
- (i) És padrina la muller del procurador del Castellà.
- (j) No hem inclòs un M que l'apadrina a casa seva.
- (k) Sospitem que el pare pot ser morisc.
- (l) Un de foraster.
- (m) Una de forastera.
- (n) El col·lector fa de padrí.
- (ñ) Idem.
- (o) El batlle fa de padrí dues vegades.
- (p) Sospitem que el padrí NP també pot ser morisc.